

Barne- og likestillingsdepartementet

Program for foreldreveiledning

Rapport:
Foreldreveiledning tilpasset fengslene.

Innholdsfortegnelse:

Innledning	Side 1
1. Før oppstart	Side 2
2. Prosjekt rammer og oppstart	Side 4
3. Diskusjon av sentrale elementer i prosessen	Side 6
4. Veien videre	Side 11

Appendiks:

1. Oppsummering av loggbøker i tabell form
2. Agenda for møtene med omsorgsgivere i fengslene

Innledning:

I 2005 besluttet Justisdepartementet at det skal kunne tilbys foreldreveiledning til de innsatte i norske fengsler. Ønsket var å legge til rette for samtalegrupper for foreldre, ledet av ansatte i fengslene. Der ble iverksatt et samarbeid mellom Justisdepartementet og daværende Barne- og familiedepartementet med henblikk på å prøve ut Program for foreldreveiledning i en tilpasset form til fengslene.

Denne utprøving har foregått parallelt med ny satsning for Program for foreldreveiledning, der målet er at programmet skal implementeres på bred basis i 1.linjetjenesten over hele landet. Programmet bygger på ICDP (International Child Development Programme), et enkelt, forebyggende program rettet mot omsorgsgivere. Utgangspunktet er nyere forskning innen kulturelt orientert utviklingspsykologi, og har som mål å forebygge psykososiale vansker hos barn og unge gjennom å styrke foreldre og andre omsorgsgiveres kompetanse i samspill med barn. Dette blir gjort ved å bevisstgjøre omsorgsgiverne på sine egne iboende evner til god omsorg.

Rundt 2000 fanger i norske fengsler er foreldre. Det er litt over halvparten av de innsatte. Hvert år opplever ca. 4000 barn at far eller mor kommer i fengsel. Foreningen for Fangers pårørende (FFP) har gjennom årene bla. satt fokus på disse barn, og deres behov i forbindelse med en fengslet foreldre. Barn er forskjellige og reagerer ulikt på en foreldres fengsling avhengig av omstendighetene rundt fengslingen, barnets alder, utviklingsnivå og tilknytningen til den fengslede. Under ett kan disse barn betegnes som en særdeles sårbar gruppe, også fordi Levekårsundersøkelsen for innsatte fra 2004 viser at 60% av de innsatte har rusproblemer, nesten halvparten har manglende utdanning og er ellers preget av store sosioøkonomiske vansker. Det å jobbe med å få til best mulig utviklingsbetingelser for barn i komplekse livssituasjoner er en stor utfordring.

I en interpellasjon på Stortinget i november 2004 kom det frem at der er politisk støtte til at det for disse barna, som av noen betegnes som "den glemte gruppen" innenfor norsk kriminalomsorg, settes inn styrkede tiltak. Det ble besluttet å ta sikte på å etablere foreldre grupper i alle regioner i løpet av 2005, og i den forbindelse inngå et samarbeid med daværende Barne- og familiedepartementet for å bistå med opplæringen for kriminalomsorgen. I juni 2006 var der igjen en interpellasjon på Stortinget, med ny statsråd som ansvarlig i Barne- og likestillingsdepartementet. Diskusjonen viser fortsatt bred politisk støtte til å bedre forholdene for fangers barn.

Denne rapporten oppsummerer den første opplæringsrunden av veiledere til foreldregruppene. Kurset ble arrangert av Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS), og ble gjennomført fra sep. 2005 til juni 2006. Rapporten er strukturert i fem deler: 1.del gir en oversikt over forundersøkelsen som kartla aktuelle erfaringer med foreldregrupper i fengslene. Denne kartleggingen bygger på litteratursøkk, besøk og samtaler med innsatte og en spørreskjema undersøkelse. 2. del omhandler prosjektets oppstart og rammene for undervisningsforløpet. 3.del diskuterer sentrale problemstillinger i forbindelse med gjennomføringen, basert på analyse av loggbøker som er summert opp i appendiks, tabell 1. Del 4. knytter kommentarer til veien videre etter dette pilotprosjekt.

Grete Flakk, prosjektleder for foreldreveiledningsprogrammet og psykologspesialist Ingeborg Egebjerg ledet undervisningen. Begge er sertifiserte ICDP trenere.

1. Før oppstart

Med tanke på å skulle implementere et foreldreveiledningsprogram for innsatte i fengslene var det nødvendig for underviserne å sette seg inn i det særegne ved målgruppa; innsatte som er foreldre, og også forholdene for samvær med barna i fengslene.

På oppdrag fra daværende Barne- og familiedepartementet utarbeidet organisasjonen ”365 grader” i 2005 en rapport som inneholder begrunnelser og erfaringer med foreldre grupper for innsatte. De fremhever et metastudie av Adalist-Estrin (1995) fra USA, der over 100 ulike programmer fra 39 stater har blitt evaluert med henblikk på ønsket effekt relatert til intensjon. Adalist-Estrin summerer at gruppene har hjulpet de innsatte og deres barn til å styrke og utvikle relasjonen seg i mellom ved hjelp av tilrettelegging, oppmuntring og støtte under soningen. Det legges også vekt på at de innsatte lærer mer om og får mulighet for å utøve foreldreskap, og at det er viktig å gjøre dette dels via diskusjonsgrupper, dels via besøk og muligheter for samvær. Gruppene må oppleves som relevante av de innsatte, og det er derfor viktig at de selv blir inkludert i og får påvirke utformingen av tilbudet. Endelig pekes det på betydningen av at de ansatte i kriminalomsorgen får utdanning i forhold til dette.

I Sverige har der vært jobbet en årrekke med å finne en felles modell for foreldregruppene. Kriminalvården avholder nå kurs på i alt 5 dager der gruppeveiledere utdannes. Ved oppstart av kurs for gruppeveiledere i kriminalomsorgen her, fikk en av underviserne delta på et tredags kurs i Sverige, for å hente inspirasjon fra den svenske modellen. I Sverige er der stort fokus på barns utvikling, og forståelse for hvordan man som foreldre møter deres behov på ulike utviklingstrin. Der er utarbeidet hefte som gruppene strukturerer sine samtaler ut i fra. Vanligvis ukentlige møter a 2 timer i alt 8 ganger. Kriminalvården vurderer at gruppene har en positiv effekt, de er populære tiltak blant de innsatte.

For å få en innblikk i erfaringer fra norske forhold, besøkte vi pappagruppen på Krogsrud, en av de få etablerte grupper her i landet. De innsatte fra pappagruppen på Krogsrud vektla følgende erfaringer fra gruppen:

- Utvelgelsen til gruppen er viktig: Fedrene må føle at det er viktig med barna.
- Deltakerne føler seg trykke på å dele eraringer i gruppe.
- Samtalegruppen med i alt 7 deltakere fungerer som en åpen gruppe, men løpende utskiftninger. Dette fungerer godt synes de.
- De innsatte legger vekt på den ledige formen, som gruppelederen ofte starter med et eksempel fra eget liv, eller noe som har skjedd i en aktivitet der også barna er med.
- De opplever gruppelederne som ikke instruerende. Uttrykker at de er vare overfor fengselsbetjenter som er ”hobby-psykologer”
- Motivasjonen for å være med i pappagruppen er å få være med ungene. Der er planlagte aktiviteter hver 3.uke, og inn i mellom hytteturer. Dette organiseres som fellesfremstillinger
- De uttrykker at det var ”enklere” da de sonet i lukket anstalt, fordi det ga et større fritak for ansvar; da var bare 20 min.telefon i uken. Det var lettere å holde verden utenfor borte. I den åpne soningen blir man som pappa mer konfrontert med ansvar og livet utenfor.

- Det vanskelige med å være innsatt og far er savnet rundt samvær, samt de vanskelige spørsmålene fra barna. Også det å være ordentlig pappa, med oppdrager rolle, er vanskelig fordi de ser barna så sjeldent.

Fra besøk på Bredtveit fengsel, dels den lukkede anstalt, og dels en åpen avdeling tilknyttet anstalten kom det frem informasjon om det generelle samvær mellom barn og foreldre i fengslene, der spesielt de vanskelige fysiske rammer ble fremhevet. Besøksrommene er ofte trange og barna reagerer på at de ikke skjønner sikkerhetsforanstaltninger. Det kan bli vanskelig å få til naturlig samvær med barna der og både innsatte og ansatte etterlyser bedre muligheter, også i forhold til utearealer når barn er på besøk. Alle ser frem til å ta i bruk besøksleiligheten som snart åpner.

Før oppstart av kurset ble alle deltakere bedt om å utfylle et spørreskjema. Det fremgår av disse at mange er bekymret over de fysiske rammene for samværet mellom innsatte og barn. Dog nevnes det at der enkelte steder nå jobbes med besøksleiligheter og at disse har potensial for en mye bedre ramme for samvær. Kursdeltakerne ble bedt om å vurdere det som de tenker er de største utfordringer for innsattes relasjon med barna sine. Svarene peker på at der spesielt oppleves utfordringer med følelsesmessig nærhet, grensesetting, de innsattes egen problematikk, anstrengt og kunstig dialog i besøkssituasjoner og en problematisk omsorgssituasjon før fengsling. Mange vurderer også at innsatte til en viss grad har problemer med å forstå barnets behov. Når det gjelder hvilke utfordringer de ansatte mener blir de største for å få til gjennomføring av foreldreveiledningsgrupper i fengsel kommer det frem at de fleste peker på de praktiske sider ved gjennomføringen: økonomi, aksept fra øvrig personalgruppe og ledelse, fysiske rammer.

I løpet av den forberedende prosessen ble der avholdt to møter med Justisdepartementet og Barne- og familiedepartementet for å klargjøre oppdraget. Disse instansene godkjente forslaget til opplæringspakke som ble utarbeidet på bakgrunn av informasjonshenting i denne fasen, og med utgangspunkt i foreldreveiledningsprogrammet. Programforslaget er vedlagt som appendiks, og blir i de følgende avsnittene gjennomgått for å klargjøre undervisningsforløpet.

2. Prosjektrammer og oppstart.

Gjennomføringen av dette prosjektet har vært todelt: Dels fem dagers kurs der programmet ble introdusert, og dels en selvtreningsperiode, der deltakerne drev foreldregrupper og inn i mellom møtes til i alt tre veiledningsdager.

Rekruttering:

Kurset ble annonsert i KRUS-katalogen, der det ble spesifisert at dette er en opplæring som krever stor del av aktiv innsats fra deltakerne. Målgruppen var ansatte i kriminalomsorgen som arbeidet eller hadde planer om å arbeide med tilbud til foreldre i fengsel. I utlysningen ble det anbefalt at der burde være minimum to deltakere fra samme arbeidssted.

I alt 19 meldte seg på, fra fem forskjellige fengsler:

- 5 fra Bredtveit fengsel; en landsdekkende anstalt for kvinner.
- 2 fra Trondheim fengsel, avdeling Leira; et åpent fengsel for både menn og kvinner.
- 7 fra Ullersmo fengsel, Kroksrud avdeling; en avdeling med lavere sikkerhetsnivå, for menn. Kroksrud har siden november 2000 hatt tilbud om pappagruppe.
- 3 fra Åna fengsel, som har et høyt sikkerhetsnivå. I mai 2006 er der startet opp en avdeling med lavere sikkerhetsnivå. Alle innsatte er menn.
- 2 fra Drammen fengsel; både doms og varetektsinnsatte, både menn og kvinner. Det prioriteres straffede med kort soningstid på max. et år.

Bare ett av fengslene hadde lenge jobbet med pappagruppe, slik at vi alt fra begynnelsen måtte forvente forskjellig nivå av erfaringer, og også rette undervisningen både til ulike behov og muligheter på de enkelte anstalter.

Av de 19 fullførte 18 deltakere, en sluttet på grunn av jobbskifte.

I annen samling deltok to observatører fra Hamar fengsel.

Gjennomføring av opplæringen:

Innføringen i programmet ble delt i to bolker, med første 3 dagers samling i september 2005, etterfulgt av 2 dagers samling i november 2005. Målet med de tre første kursdagene var å sette foreldreveiledning inn i konteksten for innsatte, å formidle den teoretiske bakgrunnen for programmet og belyse problemstillingene for barn av innsatte. Videre ble det konkrete innholdet i ICDP programmet introdusert med fokus på programmets komponenter og forståelse av godt samspill. Endelig ble det gitt hjemmeoppgaver dels for å hjelpe til en internalisering av betydning av godt samspill, dels med henblikk på å begynne å danne grupper av innsatte i fengslene. De følgende to kursdagene i november hadde til formål å gi innføring i bevisstgjørende versus instruktiv metodikk, og jobbe med forståelse av håndtering av gruppeprosesser. Den siste dagen ble brukt på å utforme et konkret innhold til foreldregruppene i fengsel tilpasset den enkeltes arbeidsplass.

De tre veiledningsdagene hadde til hensikt å veilede deltakerne i deres eget materiale fra foreldregruppene i selvtreningsprosjektet Etter endt innføring i programmet, før selvtrening, ble der foretatt en skriftlig midtveiseevaluering fra alle deltakere. Denne oppsummeres i avsnitt 6. sammen med øvrig evaluering.

ICDP vektlegger bevisstgjøring og sensitivering av omsorgsgivere slik at barns psykososiale utvikling styrkes. Tenkningen og metodene som brukes i foreldregruppene, danner også grunnlag for den prosess vi ønsket å få til i opplæringsgruppen med fengselsansatte. Dialog, refleksjon og øvelser ble derfor konsekvent brukt som redskap i den læringen vi siktet på å få til. Det ble løpende åpnet for deltakernes egne erfaringer og opplevelser knyttet til materialet, slik at vi jobbet for å få til en egen- utvikling relatert til programmet.

Nedenfor er oppsummert strukturen i de fem opplæringsdager:

Første samling – 19.-21.09.05

1. dag: Presentasjon; deltakernes erfaringer og forventninger. Opplegg om kriminalomsorgens familier, og formålet med foreldreveiledning i fengslene. Rammene for kontakt med barn i fengslene, og kort innføring i barns utvikling, med spesiell fokus på psykiske reaksjoner på separasjon, savn og tap.
2. dag: Presentasjon av ICDP programmet, hva er godt samspill og netydningen av omsorgsgivers oppfatninger av barnet. Den emosjonelle dialog: betydningen av den voksnes rolle som trygg emosjonell base for barnet.
3. dag: Den voksnes rolle som veileder for barnet; den meningsskapende og utvidende dialog. Rollen som den som hjelper barnet å planlegge og å regulerer sin atferd: arbeid med den regulerende dialogen. Hjemme oppgaver til neste samling og forberedelse til gangsetting av selvtreningsprosjekt via rekruttering/seleksjon til gruppene.

Andre samling – 23. og 24.11.05

4. dag: Hvordan jobbe med grupper; de 7 prinsipper for sensitivering av omsorgsgivere. Veileders rolle i gruppeprosessen.
5. dag: Utforming av konkret opplegg for foreldregrupper i fengsel. Krav om loggbok. Spesielle utfordringer med arbeid med innsatte med etnisk minoritetsbakgrunn. Prinsipper for implementering og bærekraft

De tre veiledningsdagene i hhv. mars, april og juni 2006 inneholdt problemstillinger fra gruppeforløpene og øvelser knyttet til gruppeprosess, sensitivering og formidlingsmetoder. For øvrig hadde deltakerne mulighet for å kontakte kursholdere løpende pr. telefon eller mail, dersom de ønsket veiledning på aktuelle situasjoner. Fire av deltakerne gjorde bruk av dette.

Selvtreningsprosjektet – agenda for foreldregruppene:

I opplæringen ble deltakerne forberedt på å lede foreldregruppene. Den konkrete rammen for møtene i foreldregruppene ble skapt i dialog med deltakerne. På den måten ble deltakernes kunnskap fra fengslene brukt som bakteppe til å utvikle strukturen i foreldregruppemøtene. De fem fengslene som var representert i kurset, var svært forskjellige. Det var derfor vesentlig å diskutere med deltakerne om hvordan de kunne foreta individuelle justeringer avhengig av muligheter i det enkelte fengslet. De fleste deltakere valgte å gjennomføre kursrekke på i alt 8 ganger i lukket gruppe. Kroksrud hadde fra før en modell med åpen gruppe, og de valgte derfor å implementere programmet tilpasset den form de tidligere hadde kjørt.

Agendaen for de 8 møter er vedlagt i appendiks. Alle gruppeveiledere måtte føre loggbok for hvert møte, ut i fra oppgitt mal. Logg bøkene er oppsummert i tabell 1 vedlagt som appendiks.

3. Diskusjon av sentrale elementer i prosessen

Formålet med denne opplæringen var å prøve ut foreldreveiledningsprogrammet basert på ICDP metoden i forhold til bruk i fengslene. Bare tre av de fem fengsler som var representert på kurset valgte å følge programmet. Åna hadde før opplæringen startet utarbeidet eget program med temaer knyttet til fengsels situasjonen. Etter hvert valgte de imidlertid å jobbe ut fra prinsippene i ICDP programmet tilpasset disse temaene. Kroksrud fengsel var i en spesiell situasjon der det alt var innarbeidet en form, og de prøvde derfor å justere opplegget opp mot denne. Som det fremgår av loggboken deres ble det noe utydelig når elementer fra foreldreveiledningsprogrammet ble fulgt, og når de jobbet ut i fra annen tenkning. Vi vil i den følgende diskusjon primært ta utgangspunkt i de fengslene som fulgte opplegget tettere for å kunne vurdere hensiktsmessigheten i å bruke nettopp dette programmet rettet mot fengsler. Flere elementer trer frem i gjennomgangen av materialet, nedenfor vil diskusjonen bli strukturert under temaer rundt selve den prosessen som de fengselsansatte fikk til i foreldregruppene i fengslene, temaer rundt rammebetingelser for å få dette til på en hensiktsmessig måte, og endelig temaer rundt bruk av nettopp dette programmet i fengslene. Herunder knyttes også evalueringsaspekter.

Foreldreveiledningsgruppene i fengslene:

Utvelgelse av gruppedeltakere

Alle gruppene, bortsett fra Kroksrud som har kontinuerlig opptak i pappgruppen, jobbet i oppstartsfasen med å formidle informasjon om tilbudet til de innsatte. Et sentralt punkt var formidling av at dette ikke ville være et kurs der fengselsbetjentene skulle lære innsatte å være gode foreldre, men at det var en mulighet for å reflektere over og samsnakke om viktige prinsipper for godt samvær med barn. De innsatte var svært opptatte av at de ikke å ville bli fortalt hvordan de skulle være foreldre, og det ser ut som om at det bare var gjennom gruppeprosessen at de virkelig fikk tillit til at denne metoden ikke var instruerende. I starten synes de fleste skeptiske og tilbakeholdende.

Alle gruppedeltakerne ble intervjuet før gruppestart, spesielt med henblikk på å klargjøre kontakt med barn, samværsrett og ordninger og motivasjon for å reflektere over egen forelderrolle. Der det også var muligheter for aktiviteter sammen med barna, ble også barnas aktuelle omsorgsperson kontaktet for å avklare barnets deltakelse. Eksklusjonskriterier var sedelighetssaker. Ellers ble gruppesammensetningene vurdert ut i fra kjennskap til de innsatte, og motivasjon. Innsatte er jo eksponert for hverandre også utenfor gruppen, og det er derfor viktig å jobbe for å få til grupper som vurderes å kunne håndtere å dele følsomme temaer, og ha tillit til at ingen misbruker informasjonen i annen sammenheng.

På Bredtveit fengsel er det nå åpnet for besøksleilighet, med pålegg om at de som får lov å benytte denne må ha fått foreldreveiledning. Dette betydde at de fleste av de innsatte følte tvang i forbindelse med kurset. Imidlertid ble dette fokus snudd i løpet av gruppeprosessen, slik at mødrene vurderte at dette hadde vært nyttig til tross for tvangselementet. I Drammen ble utvelgelsen vanskelig gjort ved at de innsatte har svært kort innsettelsestid. Dette begrenset i stor grad muligheten til å vurdere gruppe sammensetting.

Programmets struktur

Gjennom hele opplæringen ble det et diskusjons tema blant deltakerne å finne balansen mellom å la gruppene med innsatte selv sette temaer, eller følge strukturen som legges opp til i foreldreveiledningsprogrammet. Opplæringen tar sikte på å trene veiledere i å være fleksible og lydhøre overfor temaer som foreldrene ønsker å snakke om, og samtidig legge opp til refleksjon over programmets komponenter. Programmet er bygget opp slik at omsorgspersonene gradvis kommer igjennom vesentlige samspillstemaer til støtte for relasjonsbygging og barns utvikling. Det er ikke en tilfeldig oppbygging, men komponenter som alle berører hverandre. De tre fengslene som valgte å ta utgangspunkt i strukturen, rapporterer at dette ga god mening. Ingen av de innsatte i disse fengslene reagerte på å bli presentert temaer for diskusjon. Der fortelles om at innsatte på den ene side uttrykte tilfredshet med at dette hadde annet fokus enn bare på dem som personer:

”Endelig var det noe som var positivt ladet, noe som dreide seg om andre enn bare dem selv”

”De jobber virkelig for å bli gode omsorgsgivere. De er så fornøyd med at egne barn står i sentrum for det vi jobber med”

På den annen side beskrives hvordan de innsattes egne behov, spesielt i begynnelsen av gruppene ble fremherskende:

”..... det er så tydelig at de kun går på kurset for å oppnå goder for seg selv. Det er vanskelig for dem å sette fokuset over på barnet.”

Etter hvert synes det likevel som om gruppesamtalene ble verdifulle i seg selv, og samtlige rapporterer at for de innsatte som valgte å fullføre kurset ble det evaluert fra ”generelt positivt” til ”svært fornøyd”.

Bruk av sensitiviseringsmetoder

Et avgjørende prinsipp i opplæringen av ICDP veiledere er at kommende veiledere selv må kjenne metoden på kroppen, dvs. selv jobbe med samspillstemaene for å få dem inn under huden. Første del av opplæringen ble brukt på dette, og alle tok deretter med seg forskjellige virkemidler i gruppene: bruk av bilder, både av samspillssituasjoner og de innsattes egne barn. Video utklipp fra enten programmets videoer eller opptak der innsatte er på aktivitet med barna ble brukt. Veilederne uttrykte i løpet av kurset skepsis til verdien av det utarbeidede materiale for bruk i fengslene. Språket i ”8 temaer for godt samspill” er for vanskelig for noen av foreldrene, og de måtte jobbe med å finne andre ord for å fremme forståelsen. Angående bildematerialet; flere ansatte gjorde dette selv, ved å finne andre bilder til bruk i gruppene. Andre av veilederne hadde god nytte av bildematerialet som ble gjort tilgjengelig for dem for å kunne aktivere gruppene.

Kursdeltakerne uttrykte gjentatte ganger at kommunikasjonsform og språkbruk i fengslene ofte er svert direkte og ironisk. Der er utstrakt bruk av humor, og ofte oppleves unngåelse av samtale om følelsesmessig sårbare emner. De poengterer derfor at materiale som virker for ”idyllisk” ikke gir basis for diskusjon. På denne bakgrunn fant noen av deltakerne frem til film som traff språk og ironiseringsform bedre.

Øvelser mellom møtene ble også et viktig redskap. I fengslet er der jo ikke de store muligheter på å øve direkte i samspill med barna. Veilederne ble derfor kreative i å lage øvelser som la opp til refleksjon, å holde tråden til neste gang; for eksempel oppfordres en

gruppe, fra et åpent fengsel, til å snakke med partnere om temaer som hadde vært oppe. Dette ble vellykket.

Gruppe prosessen

Det kom frem av loggbøkene at det å få til gode grupper de fleste steder var en krevende prosess. Mange faktorer spilte sammen om dette; å snakke om det å være foreldre aktiverer såre følelser, både av savn, skyld og bekymring, ofte både i forhold til fortid og aktuell situasjon. Mange uttrykker direkte at det å snakke om følelser er vanskelig, at det er et behov for å skyve tilside den verden som er utenfor.

”En er helt ærlig på at han prøver å glemme alt når han er her inne.”

”Da vi kom til punktet om å være mor og sitte i fengsel ble det ikke sagt så mye. Noen av dem tok opp at dette var et så følsomt tema at det var vondt å snakke om.”

”De virker som å ha vanskeligheter med å gi av seg selv.... Konflikter, vanskeligheter m.m ses på kun som problemer som ikke skal snakke som, eller kan løses.”

Det er sentralt i programmet at ingen tvinges til å snakke om ting en ikke ønsker selv. Veiledere må være sensitive og tilpasse spørsmål og temaer alt etter hvor gruppen er. Noen grupper fikk raskt til en god trygg atmosfære, andre måtte jobbe mer med å finne en balanse i hvor følelsesmessig nær samtalen skulle være. En viktig brikke i dette var naturligvis sammensetningen av gruppen. Konflikter medlemmene imellom måtte håndteres, bla. ved at veilederne laget smågrupper og hjalp til med å regulere den enkelte slik at der ikke ble eksponert mer i gruppen enn at det kunne bæres etterpå.

Det er programmets hensikt å få satt refleksjoner i gang av følelsesmessig karakter, og det synes som om de steder der det blir nok tillit i gruppene, åpner der seg store behov for å tenke og snakke om forholdet til egne barn.

*”Han har et tydelig behov for å få ut ting og snakke dypt om hendelser...i tillegg har han masse spørsmålstegn ved alt sm skjer og vil skje fremover. **Og mest av alt, han er bekymret for barna sine**”*

En tredje faktor er at innsatte, som alle andre, har sin egen historie med seg, som virker inn på hvordan de opplever og kan snakke om sig selv og de relasjonene de er i. I opplæringen brukte vi tid på å diskutere hvilken respons som kunne forventes i disse foreldre gruppene, og at hensikten ikke var terapeutisk bearbeidelse av egen problematikk, men fokus på forholdet mellom de innsatte og egne barn.

”Til tider kunne det være vanskelig å holde tårene tilbake, det er mye vondt og tøft disse skjebnene hadde å fortelle”

Fengselsbetjent og gruppeveileder

Deltakerne ble oppfordret til å arbeide sammen to og to. I noen fengsler – Bredtveit og Krogsrud – delte alle deltakerne (hhv. 5 og 7) på å drive enn gruppe. Dette gav mindre praksis for den enkelte enn ønskelig.

Kursdeltakerne uttrykte at det å drive med foreldre grupper i fengslene oppleves meget meningsfylt.

”Dette er det beste jeg har holdt på med innenfor kriminalomsorgen”

I utgangspunktet trodde vi at det å skulle kombinere rollen som fengselsbetjent med å være gruppeveileder ville være vanskelig. Men utover de praktiske rammebetingelser (som blir omtalt senere) var der ingen som rapporterte at det var vanskelig i.f.t. rollene. Tvert imot beskrives at de opplevde en bedre kontakt til gruppedeltakere også når de hadde vanlig vakt i avdelingene. Da ble det fine individuelle samtaler rundt forholdet til barna. Fengselsbetjentene hadde ikke forbehold mot å bruke seg selv og eksempler fra samspill med egne barn som utgangspunkt for samtaler. Dette ble godt mottatt.

”...i tillegg kom vi som veiledere med flere egne eksempler fra vår egen hverdag. Det er tydelig at deltagerne liker det, og at det gir mer rom for forståelse. Samt at de tar oss mer som privat personer”

Opplæringsmessig hadde det konsekvenser at hoveddelen av deltakerne ikke hadde barnefaglig bakgrunn. Innledningsvis ble der presentert teori og forståelsesrammer for barns utvikling. Av evalueringene fremgår det at teorien ble litt tung med mye nye begreper. Programmet er i seg selv enkelt, og kan fortone seg litt for grunnliggende, som enkelte av deltakerne formulerte det. Effekten og dybden av de prosessene som settes i gang ligger imidlertid i at veileder selv har en god forståelse av hvor virkningsfullt det kan være å aktivisere refleksjoner og endret måter å kommunisere med barnet sitt på gjennom enkelte positive samhandlinger. Der ble i opplæringen jobbet med at deltakerne skulle bruke temaene i eget liv, for å oppleve betydningen av disse. De av deltakerne som fikk det til, synes å ha fått til de beste prosessene i gruppene. Framtidige kurs må derfor jobbe grundig med å innarbeide denne dimensjonen.

For kontinuerlig kvalitetssikring av disse gruppene fordres veiledning. Det er følsomme temaer som berøres og for å drive dette på forsvarlig måte, med veiledere uten grunnutdannelser barnefaglig og gruppedynamisk, må der gis mulighet for veiledning.

Justering av opplegg i.f.t. det enkelte fengsel

Ettersom fengslene er forskjellige, skjedde der en justering av opplegget til den enkelte anstalten. Noen hadde i tillegg til samtalegruppen mulighet til å tilby både aktiviteter tilrettelagt for barn og innsatte, samtalegrupper og også felles praktisk arbeid for å bedre forholdene for barn på besøk. Dette var naturlig nok en sterk motiverende faktor for de innsatte. Andre som ikke hadde disse mulighetene valgte å støtte de innsatte konkret i.f.t. samvær med barn på andre måter: utvidet ringetid, gjenopptakelse av kontakt osv. Det vurderes som vesentlig at innsatte får en reell mulighet til å være med på å bedre forholdene for kontakt med barna der det er mulig, slik at samtalegruppene ikke blir hengende som et tiltak i seg selv.

Rammebetingelser

For å drive velfungerende foreldregrupper må rammene være på plass. Av postevalueringen fremgår det at de fleste kursdeltakerne har opplevd positiv støtte fra overordnede til

prosjektet, likevel med ulik uttelling relatert til andre arbeidsoppgaver og økonomi. Der må være støtte og forståelse fra ledelsens side, slik at der legges til rette for programmet. Spesielt pekes på arbeidstidsplanlegging, både det å få nok tid til drift av gruppen og også at der settes inn vikarer i turnussystemet, slik at kollegaer ikke berøres med ytterligere arbeidspress. Flere av betjentene rapporterer at dette har gått ut over andre oppgaver, for eksempel kontaktbetjentordningen. I tillegg til selve gjennomføringen av gruppemøtene er det viktig å sette av tid til for- og etter arbeid.

Alle nevner at økonomiske bevilgninger er viktige for å få dette til på en god måte. Lysten til å strekke seg etter å finne måter å jobbe frem bedre vilkår for besøk av barna synes stor i deltakergruppen, det være seg fra de fysiske rammer, til lekefasiliteter og eventuelle aktiviteter utenfor fengselet. Det viste seg at alle deltakerne i stor grad selv måtte ta initiativ for å klarlegge rammebetingelsene.

Evaluering:

Evalueringene viser at alle uttrykker at de fant opplæringen bra, til dels svært bra. Det ble påpekt at det hadde vært hensiktsmessig med mer repetisjon og tid i opplæringen, og enkelte ønsket også mer fokus på det spesifikke ved fengsels situasjonen. Veiledningsdagene har vært betydningsfulle spesielt med henblikk på gruppedynamikken og håndtering av denne. Flere ønsket seg veiledere på de enkelte fengslene regelmessig.

En stor del uttrykte at kurset har påvirket dem ikke bare som veiledere, men også i forhold til samspill med egne barn og i rollen som fengselsbetjent.

”Som fengselsbetjent har det påvirket meg i den grad at jeg er mer obs på innsattes behov når det gjelder egne barn. Som far er jeg blitt mer bevisst hvordan jeg som omsorgsperson faktisk spiller en stor rolle i mine barns utvikling... jeg hadde faktisk ikke trodd at det ville engasjere i så stor grad som det faktisk gjorde”

Alle uttrykker at programmet egner seg som program i fengslene, med individuelle tilpasninger slik som formen av programmet ligger opp til.

De fleste uttrykker at de ikke ser de fengslede så mye sammen med barna sine, men at de har en klar fornemmelse av at de innsattes engasjement og bevissthet om samspill med barna har økt. Dette er også de tilbakemeldinger de innsatte ga avslutningsvis; at deltakere var meget fornøyde med opplegget, og ønsket det videreført.

4. Veien videre:

Pilotprosjektet har vært et lærerikt forløp, både hva angår utformingen av programmet og når det gjelder rammebetingelser for å få dette til på best mulig måte i de enkelte fengslene. Vi ser følgende utfordringer relatert til veien videre:

- **Klargjøring av begrepet foreldreveiledning**

I rundskriv fra Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2/2006 om "Særegler for besøk i besøksleilighet" fremgår det at innsatte som mottar besøk av barn i besøksleilighet i utgangspunktet må ha mottatt foreldreveiledning før besøk er aktuelt. Veiledningen skal styrke foreldreferdighetene til den innsatte og sette søkelyset på foreldrerollen, for å ivareta barnets interesser.

Det synes blant de ansatte å være en del forvirring rundt hvordan kriminalomsorgen har tenkt å definere kravet om foreldreveiledning i alle de større fengsler i forhold til rundskrivet. Betyr det at ett foreldreveiledningsprogram skal godkjennes som et eget program?, og hvis det er flere programmer hva betyr det for sertifisering dels av veiledere og dels for den enkelte innsatte som må ha dette for å bruke besøksleiligheter?

- **Informasjon til fengslene regionene**

Som det fremgår av denne rapport har responsen fra både innsatte og ansatte vært positiv til bruk av foreldreveiledningsprogrammet i fengsles regi. Ettersom opplæringen i dette pilotprosjekt ble gitt til en relativ liten gruppe, er det ønskelig å forsette å innsamle erfaringer, spesielt fra opplæringer der alle følger programoppsettet. Dette fordrer fokus på rekrutteringsprosessen, der det må gis informasjon og klargjøres forpliktende deltakelse relatert til dette program.

- **Gjennomføringsstruktur på lengre sikt.**

Dersom Program for foreldreveiledning velges som det opplæringsprogram som ønsket brukt i norske fengsler er det vesentlig og vurderer etablering av en gjennomføringsstruktur på lengre sikt. Her tenkes dels på utdanning av trenere i programmet som på sikt kan overta opplæring og veiledning av veiledere i de forskjellige fengslene. Dessuten vil det være hensiktsmessig å skape et forum der veiledere fra de forskjellige fengsler kan møtes for erfaringsutveksling jevnlig. Der er mange "ildsjeler" blant fengselsansatte som har svært mange kreative ideer som kan være nyttige å dele med andre. Et forum for erfaringsutveksling vil også bidra til å vedlikeholde motivasjon og kompetanse til å drive foreldre grupper i fengslene.

Oslo 10.09.06

Ingeborg H. Egebjerg

Grete Flakk

